

A Modern Financing Method: Crowdfunding and Its Jurisprudential Nature

Emrullah Dumlu^{1,a,*}

¹ Atatürk University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law, Erzurum/Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 23/01/2024

Accepted: 03/05/2024

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright: This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License (CC BY NC)

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

ABSTRACT

Crowdfunding is a contemporary method of financing where an entrepreneur with a project or an idea of business finances his/her project by raising funds from the crowds through an open call made on an internet platform. This method is more of an alternative mechanism for generating financial sources, enabling entrepreneurs who do not have rich financial sources, who find it difficult to provide collateral required by traditional financial sources, and who do not have without enough experience or recognition to do business. This method has four basic types of funding; namely, donation-based, award-based, share-based and loan-based. This study aims to present the fiqhi (jurisprudential) aspects of these by addressing the crowdfunding method based on these four basic types. The research on the subject was carried out through analysis of concrete events and documents, and fiqhi judgments were attempted for each sub-topic through analysis and synthesis methods. As a result of the conducted research, the following basic conclusions were made with fiqhi justification: In donation-based crowdfunding, the support provided by the funders to the entrepreneurs is a typical act of granting. In terms of award-based crowdfunding, the practice of funding that includes intangible awards, such as sending a congratulatory or thank you card, is also an act of granting. The practice of awarding items of material value, albeit at a low level, such as hats, T-shirts and key rings, is a contingent-consideration type of granting. As for the pre-emption/presale practice, where the funder is given the right to pre-order the product to be manufactured, it is a contract for work, i.e. a contract for work. In the share-based crowdfunding, the type of partnership corporation established with the funds provided by the entrepreneur and the funders of the entrepreneurship company is joint stock equity partnership ('inan), in which the partners share equally in the profit or loss with varying levels of tenure. In loan-based crowdfunding, the entrepreneur's practice of borrowing from the investors and repaying without any interest is a typical loan process, but the practice of repaying the debt with the predetermined interest is a loan process with interest. Paying the debt borrowed from the investors with the shares of the company, is called istibdal in terms of fiqh, which means paying a debt not money but with something that can replace it. The istibdal terminated the debt relationship between the parties. However, due to the share taken from the company creates a relationship between the two parties. Provided that the field of activity is legitimate, in terms of fiqh, there are no problems in any of these practises, with the exception of the loan-based practice where the debt is paid with additional interest.

Keywords: Islamic Law, Economy, Islamic Economy, Financing, funding, Crowdfunding

Modern Bir Finansman Yöntemi: Kitle Fonlaması ve Fikhî Mahiyeti

Süreç

Geliş: 23/01/2024

Kabul: 03/05/2024

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Telif hakkı: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) kapsamında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

ÖZ

Kitle fonlaması, bir projesi ya da iş fikri olan girişimcinin bir internet platformu üzerinden yaptığı açık çağrıyla kitlelerden fon toplayarak projesini finanse ettiği yeni nesil bir finansman yöntemidir. Bu yöntem daha ziyade güçlü maddi kaynakları olmayan, geleneksel finansman kaynakları tarafından istenen teminatı göstermekte zorlanan, çok fazla iş tecrübesi ve tanınırlığı bulunmayan girişimciler için iş yapma imkânı sunan alternatif bir finansal kaynak oluşturma mekanizmasıdır. Bu yöntemin başı, ödüle, paya ve borca dayalı fonlama şeklinde dört temel çeşidi bulunmaktadır. Bu çalışma, işte bu dört temel çeşit üzerinden kitle fonlaması yöntemini ele alıp fikhî mahiyetini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Konu, somut olay ve belge inceleme yöntemi kullanılarak araştırılmış, her bir alt konunun fikhî neticesine ise analiz ve sentez yöntemleri kullanılarak ulaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırma neticesinde metin içerisinde fikhî temellendirilmesi yapılmış olan şu temel sonuçlara ulaşılmıştır: Başı dayalı kitle fonlamasında fon sağlayıcıların girişimcilere başı yoluyla destekte bulunmaları fikhî açıdan tipik bir hibe işlemidir. Ödüle dayalı kitle fonlamasında tebrik veya teşekkür kartı göndermek gibi maddi olmayan ödüllerin söz konusu olduğu fonlama uygulaması da yine bir hibe işlemidir. Şapka, tişört, anahtarlık gibi düşük de olsa maddi değeri bulunan ödül uygulaması ivaz şartlı hibedir. İleride üretilecek ürünün fon sağlayıcıya önceden sipariş hakkının verildiği ön alım/ön satım uygulaması ise nev'i şahsına münhasır bir karma sözleşme niteliğindedir. Paya dayalı kitle fonlamasında girişimci ve girişim şirketinin yatırımcılardan gelen fonlarla kurduğu anonim şirket türü ortaklık, inan tipi bir müşâreke'dir. Borca dayalı kitle fonlamasında girişimcinin yatırımcılardan alıp faizsiz olarak geri ödediği borçlanma uygulaması tipik bir karz işlemi, borcun önceden belirlenen faiziyle birlikte ödendiği uygulama ise ribâlî bir borç işlemidir. Alınan borcun kurulacak olan şirketin payı ile ödenmesi işlemi fikhî açıdan bir istibdâl yani borcun nakit yerine onun yerini tutan bir başka şeyle ödenmesi işlemidir. İstibdâlle birlikte taraflar arasındaki borç ilişkisi sona erer. Lakin şirketten alınan pay nedeniyle taraflar arasında paya dayalı bir ortaklık ilişkisi kurulmuş olur. Faaliyet alanlarının meşru olması şartıyla, borcun faiziyle geri ödenmesi şeklindeki borca dayalı uygulama hariç diğerlerinde fikhî açıdan herhangi bir sıkıntı görülmemektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, İktisat, İslam İktisadı, Finansman, Fonlama, Kitle fonlaması.

edumlu@atauni.edu.tr

0000-0002-2911-5990

Citation / Atıf: Dumlu, Emrullah. "Modern Bir Finansman Yöntemi: Kitle Fonlaması ve Fikhî Mahiyeti". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 28/1 (Haziran 2024), 428-448. <https://doi.org/10.18505/cuid.1424632>

Giriş

Belirli bir işi hayata geçirmek için fona ihtiyaç duyulması kadim bir problemdir. Bu ihtiyaç ilk dönemlerde bireyler arası alışverişlerle sağlanmış olsa da zamanla yeni finansman yöntemlerine ihtiyaç duyulmuştur.

Tarihin akışı içerisinde artan fon talepleri insanlığı yeni arayışlara sevk etmiş ve bireysel finansman yöntemlerinin yanı sıra kurumsal nitelikli finansman kaynakları da geliştirilmiştir. Günümüzde baş döndürücü bir hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler neticesinde geleneksel finansman yöntemlerine alternatif bir takım finansman modelleri de ortaya çıkmıştır. Özellikle bilgisayar ve telefon kullanımının yaygınlaşması ve internet ağının gelişmesiyle birlikte kurumsal finansman kaynaklarının çalışma mantığından farklı bir takım finansman yöntemleri de finans dünyasında boy göstermeye başlamıştır.

Bu çalışmada ele alacağımız kitle fonlaması işte böyle bir finansman yöntemidir. Finansal teknolojilerin (fintech/fintek) gelişip yaygınlaşması ile ortaya çıkan kitle fonlaması, internet üzerinde işleyen bir platform aracılığıyla belli bir mekâna bağlı olmayan ve birbirini tanımayan çok sayıdaki yatırımcının katılımı ile gerçekleşen yeni bir finansman yöntemidir.

Batı dünyasında ortaya çıkan kitle fonlaması çok hızlı bir şekilde gelişmiş ve kısa sürede yaygınlaşarak pek çok projenin hayata geçirilmesine imkân sağlamıştır. Buna muvazi bir şekilde de yöntemin mahiyetine ilişkin pek çok bilimsel çalışma yapılmıştır.

Yakın sayılabilecek bir zamanda ülkemizde de tanınmaya başlanan kitle fonlaması hakkında doktora, yüksek lisans ve makale düzeyinde çok sayıda araştırma yapılmıştır. Daha çok iktisatçılar tarafından yapılan bu çalışmalarda yöntemin ortaya çıkışı, mahiyeti, işleyişi, örnekleri, yasal altyapısı, avantaj ve dezavantajları gibi konular üzerinde durulmuştur. Bu çalışmalardan sadece birinde¹ yöntemin İslamî finans yöntemleri ile benzerliklerine kısaca değinilmiştir. İlahiyat bünyesinde ise bu konuda yüksek lisans düzeyinde birkaç çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan birinde kitle fonlamasının bir türü olan paya dayalı kitle fonlaması² diğerinde genel olarak kitle fonlaması yönteminin türleri ve örnekleri³ bir diğerinde ise kitle fonlaması yönteminin katılım bankaları ile uygulama imkânı⁴ ele alınmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla ilahiyat alanında konunun tüm yönleriyle değerlendirildiği bir doktora veya makale çalışması bulunmamaktadır.

Kuşkusuz oldukça yeni olan ve her geçen gün daha da büyüyen bu sistemin tüm yönleriyle ele alınıp fikhî mahiyetinin ortaya konabilmesi için derin tahlillerin yapıldığı çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. İşte bu ihtiyaca binaen bu çalışmada tüm yönleriyle kitle fonlaması yöntemi ele alınarak fikhî açıdan tahlil edilecektir. Çalışmada şöyle bir yöntem izlenecektir: Evvela sistemin ortaya çıkışı ve mahiyeti hakkında genel bir bilgi verilecek, akabinde de türleri ele alınacaktır. Bu bölümde önce ilgili tür hakkında kısa bir bilgi verilip sonrasında da fikhî mahiyeti ortaya konmaya çalışılacaktır.

¹ Muhammet Fatih Canbaz - Mehmet Kemalettin Çonkar, "Girişimcilere Faizle Borçlanmaya Alternatif İslamî Bir Yöntem: Kitle Fonlaması", *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 10/18 (Ocak 2018), 45 vd.

² Muhammed Çıtak, *Fikhi Açıdan Paya Dayalı Kitle Fonlaması* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

³ Naime Parlıyan, *Kitle Fonlaması ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023).

⁴ Ömer Karabulut, *Possibility Of Crowdfunding Applications Through Participation Banking* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İslam Ekonomisi Ve Finans Enstitüsü İslam Ekonomisi Ve Finans Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

1. Ortaya Çıkışı

Kitle fonlaması yönteminin kökenini oldukça eskilere götürenler olsa da internet tabanlı kitle fonlamasının ilk örnekleri çok da eski sayılmayacak bir zamanda ortaya çıkmıştır.

1997 yılında bir İngiliz müzik grubu ABD turnesi için ihtiyaç duyduğu parayı internet üzerinden bağış yoluyla takipçilerinden toplaması internet tabanlı kitle fonlamasının ilk ve basit örneği olarak görülür. Yine ABD’de müzisyen ve sanatçıları desteklemek amacıyla 2000 yılının başlarında kurulan “artistshare” isimli site, kitle fonlaması fonksiyonunu kullanan ilk internet sitesi olarak kabul edilir.⁵

Mevcut anlamıyla kitle fonlaması ise 2000 yılının başlarında ortaya atılan büyük kitlelerin bazı işleri uzman kişilerden daha doğru ve etkin bir şekilde yapabileceği fikriyle doğmuştur. Bu fikir 2006 yılında yazılan bir makalede “crowdsourcing” terimiyle ifade edilmiştir. Kitleler anlamındaki “crowd” ve dış kaynaklardan yararlanma anlamındaki “outsourcing” kavramlarının birleşiminden oluşan “crowdsourcing”, kurumsal faaliyetlerin geliştirilmesinde çözüm yolları aramak için kitlelere başvurulması anlamını ifade etmektedir.⁶ Bugün kitle fonlaması anlamında yaygın olarak kullanılan “crowdfundig” kelimesi ise 2006 yılında ilk kez Michael Sullivan isimli bir girişimcinin “fundavlog” isimli çalışması ile finans dünyasına girmiştir.⁷

Kitle fonlaması yönteminin alternatif bir kaynak sağlayıcısı olarak dünya çapında tanınıp yaygınlaşması ise 2008 finansal krizinden sonra gerçekleşmiştir. Kriz sonrası bankaların yeni doğan işletmeler ile küçük ölçekli işletmeleri riskli sınıfına alarak kredi vermek istememesi, küçük ölçekli işler için finansman bulma maliyetinin fazla olması gibi nedenlerle kitlelerden fon talep etmeye ilgi artmış ve kitle fonlaması yöntemi kısa sürede yaygınlaşarak kurumsal nitelikli finans kaynaklarına alternatif bir kaynak sağlayıcısı haline gelmiştir.⁸

Neticede 2000’li yılların başlarında ortaya atılan ekonomik faaliyetlerin finanse edilmesinde kitlelerin gücünden yararlanma düşüncesi, zamanla bir girişimci veya genç bir işletme tarafından geliştirilmiş yeni bir iş fikrinin kitlelere tanıtılarak onlardan alınan destekle hayata geçirilebileceği düşüncesine evrilmiş ve nihayetinde adına kitle fonlaması denen yeni bir finansman yöntemi doğmuştur.

2. Tanımı, İşleyişi ve Mahiyeti

Mikro finans ve kitlesel kaynaklardan yararlanma (crowdsourcing) düşüncesinin doğal bir türevi⁹ mahiyetinde olan kitle fonlaması, geleneksel finans mantığından farklı olarak internet üzerinden yapılan açık çağrıyla kitlelerden finansal kaynak sağlama yöntemidir.

⁵ Emre Sakızlı, *Alternatif Bir Finansman Yöntemi: Kitlesel Fonlama* (İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2018), 7.

⁶ Nuray Atsan - Eda Oruç Erdoğan, “Girişimciler İçin Alternatif Bir Finansman Yöntemi: Kitlesel Fonlama (Crowdfunding)”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 10/1 (Nisan, 2015), 299 vd.

⁷ Serhat Tahsin İşler, “Kitle Finansmanında Yeni Bir Dönem: Kitle Fonlama - Crowdfunding”, *TSPB Gösterge Dergisi* (Sonbahar 2014), 51.

⁸ Mediha Nur Onur - Öznur Değirmenci, *Crowdfunding - Kitle Fonlaması* (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Çalışma Raporları, 2015), 8; Sakızlı, *Alternatif Bir Finansman Yöntemi: Kitlesel Fonlama*, 6-7.

⁹ Andrew C. Fink, “Protecting The Crowd And Raising Capital Through The Jobs Act” (April 2012), 7.

Bu yöntemin tanıtımı için yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalarda pek çok tanıma yer verilmiştir. Biz bu tanımlardan sadece bir iki tanesine yer vereceğiz. Akabinde de işleyişini zikrederek sistemin mahiyetini ortaya koymaya çalışacağız.

Bir tanıma göre kitle fonlaması “Elinde projesi olan ancak sermaye yetersizliği, kurumsal bir kimliğe sahip olamama, kaynak erişimi üzerindeki kısıtlar, var olan finansman çeşitliliğinden beklenen ölçüde yararlanamama gibi nedenlerden ötürü gerekli finansman desteği bulamayan girişimcilerin, projelerini hayata geçirebilmek için gerekli olan finansmana sanal ortam üzerinden ulaşmak için başvurdukları bir sistemdir.”¹⁰ Bir diğer tanıma göre ise kitle fonlaması, “Girişimci veya proje sahiplerinin gerçekleştirmek istedikleri girişime veya projeye, internet üzerinden ulaştıkları büyük kitlelerden küçük miktarlarda para toplayarak fon yaratmasıdır.”¹¹

Tanımlarda özü verilen kitle fonlaması yönteminin işleyişi ana hatlarıyla şu şekildedir:¹² Bir proje veya iş fikri olan girişimci -hayata geçirmek istediği projeyi tanıtıcı bilgilerle birlikte- kitle fonlaması platformuna başvurur. Talebi alan platform yetkilileri projenin platformda yayınlanıp yayınlanmayacağına karar vermek üzere bir ön değerlendirme yaparlar. Uygun görülmesi halinde proje sahibi tarafından belirlenen sermaye miktarı ve video, görsel, slayt, sesli ve yazılı anlatım gibi araçlarla yapılan tanıtım bilgileri siteye girilir. Kampanya süresi belirlenir ve süreç başlatılır. Süreci bu şekilde başlatılan pek çok proje aynı anda platformun sitesinde yer alır. Yatırımcılar sitede yer alan kampanyaları inceler ve ilgi duydukları projelere platformun alt yapısına uygun ödeme kanalları ile yatırımlarını yaparlar. Yatırımcılardan toplanan fonlar emanet yetkilisi nezdinde platform adına açılan hesapta bloke edilerek muhafaza edilir. Süreç devam ederken projenin taraflarına bilgi vermek amacıyla kampanyanın gidişatına ilişkin bilgiler sürekli bir şekilde güncellenir. Kampanya sonunda hedeflenen sermaye miktarına ulaşılması durumunda proje başarılı kabul edilir ve son aşamaya geçilir. Bu aşamada platform, toplanan fondan belli bir miktar komisyon ücreti keserek kalan miktarı proje sahibine transfer eder. Hedeflenen sermaye miktarına ulaşamaması durumunda ise proje başarısız kabul edilir ve toplanan fonlar yatırımcılara iade edilir.

Zikri geçen tanımlar ve sistemin işleyişine ilişkin verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere kitle fonlaması, bir proje veya iş fikrinin kitle fonlamasına aracılık eden bir internet platformu üzerinden yapılan açık çağrıyla belli bir mekâna bağlı olmayan çok sayıdaki yatırımcıdan tedarik edilen küçük fonlarla finanse edilmesine imkân sağlayan yeni nesil bir finansman yöntemidir.

3. Tarafları/Aktörleri

Kitle fonlaması yönteminin işleyişinde üç temel taraf/aktör bulunmaktadır. Bunlar; girişimci, yatırımcılar ve kitle fonlaması platformu.¹³

¹⁰ İşler, “Kitle Finansmanında Yeni Bir Dönem: Kitle Fonlama - Crowdfunding”, 52.

¹¹ Atsan - Erdoğan, “Girişimciler İçin Alternatif Bir Finansman Yöntemi: Kitle Fonlama (Crowdfunding)”, 298.

¹² İşler, “Kitle Finansmanında Yeni Bir Dönem: Kitle Fonlama - Crowdfunding”, 53,54; Atsan - Erdoğan, “Girişimciler İçin Alternatif Bir Finansman Yöntemi: Kitle Fonlama (Crowdfunding)”, 306,307; Canbaz - Çonkar, “Girişimcilere Faizle Borçlanmaya Alternatif İslamî Bir Yöntem: Kitle Fonlaması”, 42,43.

¹³ Ordanini, A., Meceli, L., Pizzeti, M. ve Parasuraman, A., “Crowd-funding: Transforming Customers into Investors Through Innovative Service Platforms”, *Journal of Service Management* 22 (4) (August, 2011), 444-445; Atsan - Erdoğan, “Girişimciler İçin Alternatif Bir Finansman Yöntemi: Kitle Fonlama (Crowdfunding)”, 304-305; Mustafa Halid Karaaslan - Başar Altuntaş, “Sosyal Pazarlamanın Yeni Aracı: Kitle Fonlaması” 20. *Ulusal Pazarlama Kongresi Bildiri Kitabı* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları 2015), 2/490.

Girişimci, hayata geçirmek istediği bir projesi veya iş fikri olup bunun için fon toplamak amacıyla kitle fonlama platformu üzerinden kitlelere açık çağrıda bulunan kişilerdir. Girişimci, gerçek kişi olabileceği gibi bir girişim şirketi de olabilir.

Yatırımcı, projesi veya iş fikri olan girişimcilere kitle fonlama platformu üzerinden fon sağlayan kişilerdir. Finansal getirisi olan kitle fonlama modellerine yatırım yapan yatırımcılar pay sahibi olma, kazanç sağlama ve faiz elde etme, finansal getirisi olmayan kitle fonlama modellerine fon sağlayanlar ise hayır yapma, itibar sağlama, toplumsal dayanışma, ödül kazanma, üretilen yeni bir ürüne erken ulaşma gibi sâiklerle hareket ederler.

Kitle fonlama platformu, sanal ortamda faaliyet gösteren, girişimci ve yatırımcıyı buluşturan internet sitesidir. Ticari amaçla kurulan kitle fonlama platformları, girişimci ile yatırımcı arasında aracılık faaliyeti yürütürler. Yaptıkları iş karşılığında aldıkları komisyon da onların kazançlarını oluşturur.

Kitle fonlaması yönteminin temel tarafları bu üç aktördür. Lakin işin yürütülmesi sürecinde bu üç aktörün ilişki kurduğu alt düzey aktörler de vardır.

4. Kitle Fonlaması Yönteminin Türleri

Kitle fonlaması yönteminin dört temel türü bulunmaktadır. Bunlar; ödüle dayalı kitle fonlaması, bağışa dayalı kitle fonlaması, paya dayalı kitle fonlaması ve borçlanmaya dayalı kitle fonlamasıdır.

4.1. Bağışa Dayalı Kitle Fonlaması

Bağışa dayalı kitle fonlaması, fon sağlayanlar için maddi getirisi olmayan bir fonlama türüdür. Bu türde bağışçılar sosyal hayata faydası olduğunu düşündükleri projelere destek olur ve onların hayata geçirilmesine katkıda bulunurlar. Bağışçılar bu tür projelere katkıda bulunurken maddi bir çıkar elde etmek yerine hayırseverlik, içsel huzur ve sosyal motivasyon sâikiyle hareket ederler.

Bağışa dayalı kitle fonlaması, kitle fonlaması yönteminin en çok bilinen ve en önce ortaya çıkan türüdür.¹⁴ Bu türde daha ziyade eğitim, sağlık, göç, kıtlık, hastalıkla mücadele, doğal afet ve savaş sonrası yeniden yapılanma gibi kâr amacı gütmeyen sosyal projeler için fon tedarik edilir.¹⁵ Bu fonlama türünün en önemli avantajı risk taşımaması, en büyük dezavantajı ise toplanan fon miktarının finansal getirisi olan fonlama türlerine nispetle düşük kalması ve suistimale açık olmasıdır.

Bağış temelli kitle fonlaması batı dünyasında oldukça yaygın ve etkin bir şekilde kullanılmakla birlikte Müslümanların yoğunlukla yaşadığı bölgelerde ve sair İslam coğrafyasında da kendine uygulama sahası bulmuştur. Bu bölgelerde kurulan bağışa dayalı kitle fonlama platformları; zekât ve ramazan kampanyaları, mültecilere destek, yetimleri koruyup gözetme, yoksullar için gıda ve su temini, mültecileri destekleme, tıbbi yardım, okul öğrencilerine katkı sağlama, su kuyusu açma, sokak

¹⁴ Vergili, Gizem. “Kitle Fonlama: Dünü Bugünü ve Yarını”. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/2 (2022), 108.

¹⁵ Mustafa Halid Karaaslan - Başar Altuntaş, “Sosyal Pazarlamanın Yeni Aracı: Kitle Fonlaması” (2015), 490; Fatih Ayhan - Esin Ertemsir, “Girişimciler İçin Yeni Bir Finansman Yöntemi Olarak Kitlesel Fonlama”, *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/2 (2019), 230; Reyhan Can - Nizamettin Başaran, “Yeni Bir Finansman Modeli: Kitle Fonlaması”, *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Osmaniye Korkut Ata University İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 4/2 (Aralık, 2020), 59.

hayvanlarına yardımcı olma, deprem, sel gibi doğal afetler ve salgın hastalıklarla mücadele gibi alanlarda faaliyet göstermektedirler.¹⁶ Kuşkusuz bu ve benzer nitelikte yardım faaliyetleri öteden beri hep var olagelmıştır. Lakin her yardım toplama faaliyeti modern anlamıyla bir bağışa dayalı kitle fonlaması değildir. Çünkü kitle fonlamasından bahsedebilmek için bahse konu faaliyetin kitle fonlama platformu üzerinden icra edilmiş olması gerekir.

Bağışa dayalı kitle fonlama türünde fonlanan projeler ağırlıklı olarak insani yardım ve sosyal sorumluluk projeleri olsa da tüm projelerin mutlak surette bu amacı taşıma zorunluluğu yoktur. Zira bir girişimcinin kendi borcunu ödemek veya daha başka kişisel gerekçelerle kitle fonlama platformuna başvurması imkân dahilinde olduğu gibi¹⁷ bir araştırma projesi¹⁸ de bu fonlama türüyle hayata geçirilebilir.

Dünya genelinde uygulanan yaygın bir kitle fonlama türü olan bağışa dayalı kitle fonlaması, kendine özgü yasal zeminin bulunmaması nedeniyle¹⁹ ülkemizde mevcut mevzuat gereği bir takım yasal engellere takılmaktadır. Zira 2080 sayılı Yardım Toplama Kanununun 3. maddesine göre kamu yararına uygun olarak amaçlarını gerçekleştirmek ve muhtaç kişilere yardım sağlamak üzere sadece gerçek kişiler, dernekler, kurumlar, vakıflar, spor kulüpleri, gazete ve dergilerin yardım toplamasına izin verilmektedir.²⁰ Ticaret Kanunu'nun 552. maddesi ise bir girişimcinin şirket kurmak veya sermayesini artırmak amacıyla halka yönelik açık çağrıyla fon toplamasını yasaklamaktadır. Bu duruma göre ülkemizde bir internet platformu üzerinden açık çağrıyla yardım veya bağış toplanması mevzuat gereği yasal engellerle karşı karşıya bulunmaktadır.

Hal böyle olmakla birlikte ülkemizde bağışa dayalı kitle fonlama platformları kurulmuştur. Lakin bunlar bağımsız birer kitle fonlaması platformu olmayıp bir vakıf veya derneğin girişimi olarak kurulmuşlardır. Bu nedenle de herhangi bir kâr gayesi gütmemektedirler.²¹

4.1.1. Bağışa Dayalı Kitle Fonlamasının Fikhî Mahiyeti

Yukarıda verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere bağışa dayalı kitle fonlaması genel olarak sosyal sorumluluk projelerinin hayata geçirildiği bir fonlama modeli olmakla birlikte bireysel bir ihtiyaç veya araştırma için ihtiyaç duyulan fonun tedariki için de kendisine başvurabilen bir fonlama türüdür. Her iki uygulamada da yapılan destek karşılıksız yapılmakta, sonrasında fon sağlanan taraftan fon sağlayan tarafa herhangi bir geri ödeme yapılmamaktadır.

Para veya maddi değeri haiz bir malın başkasına karşılıksız olarak verilmesi modern hukuk ve fıkhıta hibe olarak isimlendirilir. Fıkıhtaki teknik tabiriyle hibe, hayatta iken bir malı karşılıksız olarak bir başkasına temlik etmektir.²² Hibe bir akittir ve bir akdin varlık kazanıp hukuki sonuçlarını doğurabilmesi için rükün ve şartlarının tam olarak gerçekleşmiş olması gerekir.

¹⁶ Parlıyan, *Kitle Fonlaması ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, 61-63.

¹⁷ Alihan Sağır, *Kitle Fonlaması Sisteminde Platform Sözleşmesi Ve Hukuki Sonuçları* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 23.

¹⁸ Sakızlı, *Alternatif Bir Finansman Yöntemi: Kitlesele Fonlama*, 11.

¹⁹ SPK'nın çıkardığı Kitle Fonlaması Tebliği'nde, ödül veya bağış karşılığında fon toplanmasının tebliğin hükümlerine tabi olmadığı açıkça belirtilmektedir. bk. Kitle Fonlaması Tebliği (KFT), *Resmî Gazete* 31641 (27 Ekim 2021), md. 2/2.

²⁰ Yardım Toplama Kanunu (YTK), *Resmî Gazete* 18088 (23 Haziran 1983), Kanun No: 2860, md. 3.

²¹ Ceren Çubukçu, "Kitlesele Fonlama: Türkiye'deki Kitlesele Fonlama Platformları Üzerinden Bir Değerlendirme", *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi* 6/2 (Haziran 2017), 161; Ayrıca bk. Çıtak, *Fikhî Açısından Paya Dayalı Kitle Fonlaması*, 10.

²² Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğni*, thk. Muhammed Şerefuddîn Hattâb-Seyyid Muhammed Seyyid (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1996), 7/632; Ebû'l-Berekât Hâfîzüddîn Abdullah b. Ahmed en-Neseî, *Kenzü'd-Dekâik* (Beyrut: İdâretü'l-Kur'an ve'l-Ulûmü'l-İslâmiyye, 2004), 2261; Hatîb Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (Kum/İran: Dâru'z-Zehâir, 1958), 2/396.

Bilindiği üzere Hanefîlerin dışındaki üç mezhebe göre akdin rüknü; taraflar, sığa (icab ve kabul) ve akdin konusu, Hanefîlere göre ise sadece icab ve kabuldür. İcab ve kabulü akdin rüknü olarak benimseyip in'ikâd şartları ile sıhhat şartlarını farklı iki kategori olarak değerlendiren Hanefîler, icab ve kabulün birbirine uygunluğu ve aynı mecliste olmasını akdin in'ikâd şartı kabul ederler.²³ Lakin şurası bir gerçek ki ivazlı (iki taraflı) akitler için geçerli olan bu şartların tek taraflı borç doğuran hibe işlemlerinde her zaman hayata geçirilmesi pek kolay değildir.

Muhtemelen bu sebeple olsa gerek ki bir kısım fukaha hibe akdinin kuruluşu için gerekli olan şartlar konusunda daha esnek bir tutum benimsemişlerdir. Nitekim Ebu Hanife (ö. 150/767), Ebu Yusuf (ö. 182/798), İmam Muhammed (ö. 189/805) ve İmam Mâlik (ö. 179/795), istihansenen hibe akdinin rüknünün sadece hibe edenin icabı olduğunu karşı tarafının kabulünün ise hibe için bir rükün olmadığını beyan etmişlerdir. Onlara göre kabul ve kabz hibenin hukuki varlık kazanması için değil, hükmünün sübutu yani hibenin mülkiyetinin el değiştirmesi için gereklidir. Dolayısıyla icab ortaya konduğunda hibe akdi hükümlerini doğuracak şekilde hukukî varlık kazanmış olur.²⁴ Buna mukabil Hanefîlerden İmam Züfer²⁵ (ö. 158/775), Mâlikî,²⁶ Şâfiî,²⁷ ve Hanbelîler²⁸ ise kıyası yani akitler için geçerli olan genel kuralı esas alarak icab ve kabulün birlikte hibenin rüknü olduğunu ileri sürmüşlerdir. Sonraki Hanefîler ise birbirinden farklı görüşler benimsemişlerdir. Mecelle, bu görüşlerden hibenin icab ve kabulle kurulup kabz ile tamam olduğu görüşünü tercih etmiştir.²⁹

Nev'î şahsına münhasır bir yapısı olan bağışa dayalı kitle fonlamasının yukarıda izah edilen uygulama şekline göre belirli bir hedef kitlesi için fon talep eden proje sahibi projesini kitle fonlaması platformu üzerinden açık çağrıyla kitlelere iletmekte projeye destek vermek isteyenler de platformun alt yapısına uygun ödeme kanalları ile bağışlarını yapmaktadırlar. Bağışçıların yaptığı bağışlar kampanya süresince platform tarafından muhafaza edilmekte kampanya bitiminde de proje sahibine aktarılmaktadır. Proje sahibi de bu bağışları hedef kitlesine iletmektedir.

Hibe eden ve hibe lehtarının çok sayıda kişiden oluştuğu sosyal sorumluluk projelerinin hayata geçirildiği bu işleme, hibede icabı tek rükün olarak kabul eden fukahanın perspektifinden baktığımızda fikhî açıdan bir sorun görünmemektedir. Zira bu kanaatte olan fukahaya göre hibe sadece icabla varlık kazanır, kabul ve kabz ise hibe akdinin hükmünün sübutu için gereklidir. Ayrıca hibe akdinde icab ve kabulün bizatihi telaffuz edilmesi şart değildir. Akdin kurulması için temlike delalet eden karineler de yeterlidir. Hatta öyle ki birisi bir fakire bir şey verse veren de fakir de

²³ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î' fi tertîbi's-şerâ'î'* (Beyrut : Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 6/537, 539.

²⁴ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î' fi tertîbi's-şerâ'î'*, 8/84-85; Muhammed Emîn b. Ömer İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Daru İhyâ'it- Tûrâsî'l-Arabî, 1998), 8/425; Abdülganî Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb* (İstanbul: Dersaadet, ts.), 2/171; Abdürrezzâk Ahmed es-Senhûrî, *Meşâdirü'l-hağ fi'l-fikhi'l-İslâmî* (Beyrut: Menşûrâtü'l-Halebi'l-Hukukiyye, 1998), 42-43; Abdülkadir Şener, *İslam Hukukunda Hibe* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1984), 38; Ali Bardakoğlu, "Hibe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/423.

²⁵ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î' fi tertîbi's-şerâ'î'*, 8/84; Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*, 2/171.

²⁶ Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed er-Ruaynî Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtasarı Halîl* (b.y. Daru'l-Fikir, 1992), 6/54.

²⁷ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, 2/397.

²⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/640.

²⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *Sadeleştirilmiş Mecelle*, sad. İbrahim Ural - Salih Özcan (İstanbul: Fey Vakfı, 1995), md. 837-841.

herhangi bir şey söylemese bu geçerli bir hibe olur. Yine bir kişi kim alırsa alsın diyerek malını yolun kenarına bıraksa bu işlem caizdir.³⁰

Bu duruma göre bağışa dayalı kitle fonlamasında bağışçıların projeyi desteklemek üzere bağışta bulunmaları zimmî bir icab sayılır ve bu icabla hibe hukuki varlık kazanır. Toplanan bağış hedef kitleye teslim edildiğinde de (kabz) hibe akdi hukuki sonuçlarını doğurur yani hibe lehtarları hibenin mülkiyetini elde ederler.

Klasik fıkıh geleneğimizde genel olarak akdin özel olarak da hibe akdinin her iki tarafı tek kişi olarak kurgulanmış ve ilgili hükümler bu iki kişi üzerinden incelenmiş olsa da tarafların ikiden fazla kişiden oluşmasını engelleyen herhangi bir kısıtlama söz konusu değildir. Ayrıca İslam akit nazariyesinde akitler için şekil serbestliği prensibinin esas olması hasebiyle akde ilişkin şartların tam olması durumunda tarafların pozisyonunun gerektirdiği her şekilde akdin icrası mümkündür. Dolayısıyla bağış temelli kitle fonlamasında tarafların çok sayıda kişiden oluşması ve icra şekli fikhî açıdan herhangi bir problem oluşturmaz.

Bağışa dayalı kitle fonlamasına hibede icab ve kabulü birlikte rükün kabul eden fukahanın perspektifinden baktığımızda da yine bu işlem için fikhî açıdan herhangi bir sorun görünmemektedir. Zira bu işlemde bağışçılar projede belirtilen hedef kitleye ulaştırılmak üzere projeye destek sağlamaktadırlar. Dolayısıyla proje sahibi bağışçıların vekili konumundadır. Bu durumda hibe işlemi bağışçıların vekili konumunda olan proje sahibi ile lehtarlar arasında gerçekleşmiş olmaktadır. Bağışçılardan tedarik edilen bağışın proje sahibi tarafından hedef kitleye aktarımı zimmî bir icab, lehtarların bağışı almaları da zımni bir kabul sayılır.³¹ Meseleye bu açıdan bakıldığında hibe iki tarafın irade beyanıyla gerçekleşmiş olur. Tüm bu işlemlerin kendisi vasıtasıyla icra edildiği kitle fonlaması platformu ise aracı konumundadır. Projelerden aldığı komisyon da yürüttüğü hizmetin bedelidir.

Bağış temelli kitle fonlamasında fonlanma imkânı olan bireysel bir ihtiyaç veya araştırma projeleri için yapılan bağış da tıpkı sosyal sorumluluk projelerinde yapılan bağış gibi fikhî açıdan bir hibedir. Lakin bu türde hibe lehtarı, desteğe ihtiyacı olan sosyal bir kitle değil, doğrudan proje sahibinin kendisidir. Yani bu uygulamada bağışçılar vâhip (hibe eden) proje sahipleri mevhubun leh (hibe lehdarı) konumundadır. Kitle fonlaması platformu ise yine aracı konumundadır. Aldığı komisyon da verdiği hizmetin bedelidir. Bu işlemde de mezkûher iki bakış açısına göre fikhî açıdan herhangi bir sorun bulunmamaktadır.

4.2. Ödüle Dayalı Kitle Fonlaması

Ödüle dayalı kitle fonlaması bir girişimci veya girişim şirketinin ödül vaadiyle projesini finanse ettiği fonlama türüdür. Bu fonlama türünde projeye ilgiyi artırmak ve bu sayede ihtiyaç duyulan fonu tedarik etmek amacıyla ödül konular, proje başarıya ulaştığında da vadedilen ödüller fon sağlayıcıya takdim edilir.

³⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 8/425.

³¹ Bu değerlendirme, -metinde esas alınan şekliyle- bir kişi ya da kurumun proje yapıp kitle fonlaması platformu üzerinden bağış toplayarak hedef kitleye ulaştırması seçeneği dikkate alınarak yapılmıştır. Eğer bağışı doğrudan kitle fonlaması platformu topluyor ve hedef kitleye ulaştırıyorsa bu durumda vekil konumunda olan platformun bizatihi kendisidir.

Ödüle dayalı kitle fonlamasında proje sahibinin vermeyi vadettiği ödüller yapılacak olan desteğin miktarına göre değişir. Desteğin miktarı artınca ödülün ifade ettiği maddi veya manevî değer de artar.³² Ödül temelli kitle fonlamasında taahhüt edilen ödül; tebrik/teşekkür kartı veya e-postası göndermek, yapılan projenin teşekkür listesinde destekçinin ismine yer vermek, proje bir film ya da albüm projesi ise filmin jeneriğine veya albümün kapağına destekçinin ismini yazmak, filmin gala gösterimine davet etmek gibi tamamen onore edici nitelikte maddi olmayan ödüller olabileceği gibi şapka, tişört, kupa, anahtarlık, kitap hediyesi gibi düşük maliyetli jetler de olabilmektedir.³³ Ayrıca bu fonlama türünde girişimcinin piyasaya süreceği ürünü öncelikli olarak ve daha düşük fiyattan satın alma yahut da verilen fon tutarı ile orantılı olacak şekilde ürün satışı sunulmadan önce ön sipariş verme imkânı veren *ön alım/ön satım* modeli de uygulanmaktadır.³⁴ Bu modelde fon sağlayan kişi projenin hayata geçirmek istediği ürün veya hizmeti henüz proje başlamadan satın almakta, satış bedeli projenin başlangıcında proje sahibine peşin olarak ödenmektedir. Ödenen para proje sahibi tarafından sermaye olarak kullanılmakta ve proje hayata geçirildiğinde de üretilen ürün veya hizmet fon sağlayanlara gönderilmektedir.³⁵

Ödüle dayalı kitle fonlaması dünya çapında en fazla projenin hayata geçirildiği fonlama modelidir. Ancak SPK'nın çıkardığı kitle fonlaması tebliğinde kendisine ilişkin hükümler yer almamaktadır. Bu nedenle halihazırda ülkemizde doğrudan bu türe yönelik bir yasal düzenleme bulunmamaktadır.

4.2.1. Ödüle Dayalı Kitle Fonlamasının Fikhî Mahiyeti

Bir önceki başlıkta verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere ödüle dayalı kitle fonlamasında iki farklı model söz konusudur. Bu modellerden ilki ödül modeli diğeri ise ön alım veya ön satım modelidir.

Ödül modelinde proje sahibinin fon sağlayıcıya vermeyi vadettiği ödüller de maddî ve manevî olmak üzere iki farklı niteliğe sahiptir. Tebrik veya teşekkür kartı göndermek, filmin jeneriğinde veya albümün kapağında destekçinin ismine yer vermek gibi maddî olmayan (manevî) ödüllerin söz konusu olduğu fonlama uygulaması kanaatimizce fikhî açıdan bir hibe işlemidir. Çünkü projeye katkı veren fon sağlayıcının temel amacı ilgi duyduğu projenin hayata geçirilmesine yardımcı olmaktır. Yaptığı yardım karşılığında aldığı ödül ise kendisini projeye destek vermeye iten içsel bir sâikten ibarettir. Maddi bir değerinin olmaması nedeniyle alınan ödül yapılan yardımın hibe olma vasfını ortadan kaldırmaz.

³² Sağır, *Kitle Fonlaması Sisteminde Platform Sözleşmesi ve Hukuki Sonuçları*, 24-25.

³³ Atsan - Erdoğan, "Girişimciler İçin Alternatif Bir Finansman Yöntemi: Kitlese Fonlama (Crowdfunding)", 302; Karaaslan - Altuntaş, "Sosyal Pazarlamanın Yeni Aracı: Kitle Fonlaması", 490-491; Sinemis Zengin vd., "Kitle Fonlaması Sisteminin Türkiye'ye Faydaları", *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2017), 26; Serengül Yüksel Akbaş, *Girişimciler Ve Yatırımcıları Buluşturan Alternatif Finansman Yöntemi: Kitlese Fonlama* (Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 42-43; Ceyda Özdemir, *Yeni Finansman Yöntemi Kitle Fonlaması: Paya Dayalı Modelde Kalite Sinyalleri ve Diğer Başarı Faktörleri* (Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 47; İhsan Kuran, "Kitle Fonlamanın Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kullanımı", *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi* 58 (1) (2023), 751.

³⁴ Ethan Mollick - Venkat Kuppaswamy, "After the Campaign: Outcomes of Crowdfunding", *UNC Kenan-Flagler Research Paper No: 2376997*, (January 2014), 3; Atsan - Erdoğan, "Girişimciler İçin Alternatif Bir Finansman Yöntemi: Kitlese Fonlama (Crowdfunding)", 302; Karaaslan - Altuntaş, "Sosyal Pazarlamanın Yeni Aracı: Kitle Fonlaması", 491; Zengin vd., "Kitle Fonlaması Sisteminin Türkiye'ye Faydaları", 26; Canbaz - Çonkar, "Girişimcilere Faizle Borçlanmaya Alternatif İslamî Bir Yöntem: Kitle Fonlaması", 44; Betül Açıköz vd., "Muhasebe Bakış Açısından Bağış (Yardım) ve Ödüle Dayalı Kitlese Fonlama", *Muhasebe ve Finansman Dergisi* 86 (Nisan, 2020), 60.

³⁵ Karaaslan - Altuntaş, "Sosyal Pazarlamanın Yeni Aracı: Kitle Fonlaması", 491.

Ödül modelinin ikincisi olan şapka, kupa, tişört, anahtarlık gibi düşük de olsa maddi değeri bulunan ödül uygulaması da kanaatimize göre fikhî açıdan yine bir hibe işlemidir. Lakin buradaki hibe karşılıksız olan mutlak hibe değil, ivaz şartlı hibedir. Çünkü bu uygulamada fon sağlayıcının yaptığı yardıma karşılık düşük de olsa maddi değeri olan bir şey verilmektedir ki bu bir ivazdır. Zira bir kişi bir başkasına, “bunu senin bağışına karşılık ödül olarak veriyorum” derse verilen ödül ivaz sayılır.³⁶ Verilen şeyin az veya çok olması, hibe konusu mal ile aynı cinsten olup olmaması işlemin mahiyetini değiştirmez.³⁷

Züfer dışındaki Hanefî fukahasına göre ivaz şartlı hibe başlangıç itibariyle hibe sonuç itibariyle satımdır. Buna göre kabzdan önce hibe hükmü kabzdan sonra ise satım hükmü cereyan eder. Bu durumda artık tek taraflı olarak akitten dönülemez, muhayyerlik ve şüf'a hakkı gibi satım hükümleri söz konusu olur.³⁸ Satım işlemi ile hiçbir benzerliği olmayan düşük maliyetli ödülün söz konusu olduğu mezkûr fonlama uygulamasına bu açıdan bakıldığında işlemin ivaz şartlı hibeye uymadığı düşünülebilir. Lakin ivaz şartlı hibeye ilişkin genel tutum mezkûr şekilde olsa da aslında akdin hibe mi yoksa satım mı olduğunu belirleyen temel kriter, hibede herhangi bir karşılığın bulunması değil, hibe edilen malın değeri ile karşılığında alınan malın değeri arasında makul bir dengenin bulunup bulunmadığıdır. Eğer bedeller arasında böyle bir denge bulunmuyor da ivaz sembolik kalıyorsa işlem yine hibe olma vasfını korur.³⁹ Örneğin bir kişi birisine bin dirhem hibe etse karşı taraf da bu paraların içinden bir dirhem karşılık olarak verse bu [hibeyi satıma dönüştürecek düzeyde] bir karşılık sayılmaz. Hibe eden kişi hibesinde dönebilir.⁴⁰ Dolayısıyla bahse konu uygulamada fon sağlayıcıya verilen ve sembolik nitelikte olan ödüller işlemin hibe olma vasfını ortadan kaldırmaz.

Mezkûr işlemde taahhüt edilen ödüllerin verilen destek için şart koşulmadığı düşüncesiyle işlemin ivaz şartlı hibe olmadığı yönünde bir itiraz akla gelebilir. Lakin açıkça şart koşulduğu beyan edilirse de verilecek ödüllerin önceden kararlaştırılarak taahhüt edilmesi⁴¹ halin delaletiyle zımnî bir şart mahiyeti arz eder. Ayrıca ödüle dayalı kitle fonlamasının ortaya çıktığı andan itibaren bu uygulamanın devam ediyor olması işleme özgü bir örf olarak kabul edilebilir. Halin veya örfün delaletiyle anlaşılan şart da beyan edilmiş şart gibidir.⁴² Dolayısıyla verilecek olan ödülün şart olarak açıkça beyan edilmemiş olması işlemin ivaz şartlı hibe olma vasfına zarar vermez.

Her iki uygulamada da işlemin bir önceki fonlama türünde olduğu gibi doğrudan bağış (hibe) olarak isimlendirilmemiş olması işlemin hibe olma vasfını değiştirmez. Çünkü hukuki işlemlerde aslolan kullanılan sözler veya isimlendirmeler değil, yapılan işlemin muhtevasıdır.⁴³

³⁶ Ebü'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Mervezî Hâkim eş-Şehîd, *el-Kâfi (Serahsî'nin el-Mebsût adlı eserinin içinde)* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 12/96.

³⁷ Hâkim eş-Şehîd, *el-Kâfi (Serahsî'nin el-Mebsût adlı eserinin içinde)*, 12/91.

³⁸ Şemsü'l-Eimme Ebubekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût*, thk. Ebû Abdullah Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 12/92; Ebu'l-Hasan Burhanüddin Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Merğînânî, *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedî* (İstanbul: Eda Neşriyat, 1991), 4/3/229; Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, thk. Halit Abdurrahman el-'Akk (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2002), 3/24.

³⁹ Bardakoğlu, “Hibe”, 17/422.

⁴⁰ Hâkim eş-Şehîd, *el-Kâfi (Serahsî'nin el-Mebsût adlı eserinin içinde)*, 12/91; Serahsî, *el-Mebsût*, 12/91.

⁴¹ Onur - Değirmenci, *Crowdfunding - Kitle Fonlaması*, 2.

⁴² Ahmed Cevdet Paşa, *Sadeleştirilmiş Mecelle*, md. 43.

⁴³ “Ukûdda aslolan maksat ve meâniyedir, elfâz ve mebâniye değildir.” Ahmed Cevdet Paşa, *Sadeleştirilmiş Mecelle*, md. 3.

Proje gereği hedef kitleden toplanacak olan fon kullanılarak ileride üretilecek bir ürünün fon sağlayıcıya önceden sipariş hakkının verildiği ön alım/ön satım modeline gelince bu uygulama akla hemen *istisna' akdini* (eser sözleşmesini) getirmektedir. Çünkü ileride imal edilecek bir şeyin sipariş usulüyle satın alınması uygulaması fıkıh geleneğimizde istisna' olarak isimlendirilir. Bu modelde de proje sahibi henüz ortada olmayan bir ürünü daha sonra üretip teslim etmeyi taahhüt etmektedir. Bu haliyle söz konusu işlem istisna' akdine uyuyor gibi görünmektedir. Ancak ürünün fon sağlayıcıların talepleri doğrultusunda değil, tümüyle girişimcinin kendi belirlediği özellikte üretilecek olması ve üretilecek ürünün piyasaya sürülecek misli (standart) nitelikte bir ürün olması işlemin istisna akdi olarak değerlendirilmesinin önünde bir engel olarak durmaktadır. İstisna' akdinin klasik formunun kaynağının örf olması hasebiyle, halihazırdaki uygulama yeni bir örf kabul edilerek işlemin mevcut haliyle nev'i şahsına münhasır bir istisna' türü olarak değerlendirilmesi mümkün gibi görünmektedir. Ancak üretilecek ürünün piyasaya sunulacak standart (misli) bir ürün olması bu değerlendirmeye de imkân vermemektedir.

Piyasaya sunulacak ürünün standart bir ürün olması işlemin selem niteliği taşıyıp taşımadığı düşüncesini de akla getirmektedir. Lakin bilindiği üzere selem akdinde akde konu olan malın sanat ve emekle ilgili bir yönü yoktur. Burada aslolan malın temin ve teslimidir.⁴⁴ Dolayısıyla selemde malı temin edecek tarafın malı üretme gibi bir durumu söz konusu değildir. Ön alım modelinde ise teslimi taahhüt edilen ürün bizzat girişimci/firma tarafından üretilecektir. Ayrıca üretilecek ürün isim, marka, model ve mahiyet gibi nitelikleri açısından nev'i şahsına münhasır bir ürün olduğu için projenin başarıya ulaşamaması durumunda proje sahibinin birebir aynı ürünü piyasadan bulup teslim etmesi mümkün değildir. Oysa selem akdinde teslimi taahhüt edilen malın çarşıda pazarda birebir eş değeri bulunan bir mal olması temel esastır.

Açıkça görüleceği üzere bahse konu işlemin fikhî açıdan bir istisna' veya selem olarak değerlendirilmesi⁴⁵ biraz zor görünmektedir. Ancak birebir olmasa da her iki akit türüne de benzer yönlerinin olduğu bir vakiadır. Bu nedenle kanaatimizce söz konusu işlemi nev'i şahsına münhasır bir karma sözleşme olarak değerlendirmek daha makul görünmektedir.⁴⁶ İcra şekli dikkate alındığında da söz konusu işlemin cevazı hususunda fikhî açıdan herhangi bir engel görünmemektedir.

Fıkıh geleneğimizde ödül vaadi olarak incelenen *cüâle* isminde bir akit mevcuttur. Lakin işleyişi göz önüne alındığında incelemekte olduğumuz ödül modelinin *cüâle* olarak değerlendirilmesi pek mümkün görünmemektedir.

⁴⁴ Hamza Aktan, *İslam Borçlar Hukukunda Selem ve İstisna' Akitleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1976), 151.

⁴⁵ Üretilip piyasaya sürülecek standart bir ürün üzerinde yapılan sözleşmenin istisna' olarak mı yoksa selem olarak mı değerlendirileceğini şu tespit oldukça güzel bir şekilde ortaya koymaktadır: "Benzer yönleri bulunması sebebiyle fıkıh literatüründe selem başlığı altında ele alınan istisnâ' bir eserin meydana getirilmesiyle ilgiliyken selem prensip olarak misli mallar üzerinde yapılır. Günümüzde pek çok mal gelişen teknoloji sayesinde standart olarak üretilip ürünlerin nitelikleri ayrıntılı biçimde önceden belirlenebildiğinden selem ve istisnâ' akidleri arasındaki ayırım önem kazanmaktadır. Meselâ otomotiv sektöründe belli bir üretici firmayla özel bir ürün hususunda anlaşma yapılırsa istisnân, fakat sipariş verilen bu ürünün aynısı piyasaya da verilen türden ise bu durumda selem söz konusu olduğu söylenebilir. Buna göre standart malları konu edinen akid selem, standart dışı özel nitelikli malları konu edinen akid ise istisnâ'dır." bk. Bilal Aybakan, "Selem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/403.

⁴⁶ Modern hukuk perspektifinden benzer bir değerlendirme için bk. Sağır, *Kitle Fonlaması Sisteminde Platform Sözleşmesi ve Hukuki Sonuçları*, 25-27.

4.3. Paya Dayalı Kitle Fonlaması

Paya dayalı kitle fonlaması fon sağlayıcıya ortaklık hakkı ve finansal getiri imkânı veren fonlama türüdür. Bu modelde projeye destek veren yatırımcılar verdikleri destek oranında kurulacak olan şirkete ortak olur ve yönetime katılma hakkı elde ederler.

Bu fonlama türünde yatırımcılar fonladıkları projeye iki yönlü bir ilişki içerisine girerler. Şöyle ki eğer proje başarılı olur, kârlı bir şekilde büyürse şirketin öz kaynak değeri ve kazancı artacağı için bu durumda hem sahip oldukları hisselerin değeri artar hem de daha fazla temettü elde ederler. Aksi durumda yani projenin başarısız olması durumunda ise hiçbir temettü elde edemedikleri gibi yatırdıkları paranın tamamını da kaybetme riski ile karşı karşıya kalırlar.⁴⁷

Pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de paya dayalı kitle fonlamasına özgü yasal bir düzenleme yapılmıştır. Nitekim Sermaye Piyasası Kurulu 2019 ve 2021 yılında çıkardığı iki tebliğle sistemin yasal zeminini ortaya konmuştur.

Paya dayalı kitle fonlamasını “pay karşılığında platformlar aracılığıyla halktan para toplanması”⁴⁸ şeklinde tanımlayan SPK, modelin taraflarına ve işleyişine ilişkin bir takım yeni düzenlemeler yaparak mahiyetini netleştirmeye çalışmış, getirdiği birtakım sınırlamalarla da sistemin daha güvenli bir şekilde işlenmesini temin etmeye çalışmıştır.

SPK, paya dayalı kitle fonlaması yöntemiyle fon talep edenleri *girişimci* ve *girişim şirketi* olarak ikiye ayırmış *girişimciyi*, projesine kaynak arayan gerçek kişiler, limited veya anonim şirket türündeki tüzel kişiler, *girişimci şirketini* ise anonim şirketleri ile nihayetinde anonim şirkete dönüşmesi zorunlu olan limited şirketler olarak belirlemiştir.⁴⁹

SPK, girişimci veya girişim şirketinin fon talep edeceği projenin kapsamını da teknoloji⁵⁰ ve/veya *üretim faaliyeti*⁵¹ olarak sınırlamıştır. Buna göre ülkemizde sadece üretim ve teknoloji faaliyeti niteliği taşıyan projeler paya dayalı kitle fonlaması yöntemiyle fonlanabilir.

Yatırımcıları, nitelikli yatırımcı ve nitelikli olmayan yatırımcı şeklinde ikiye ayıran SPK, nitelikli olmayan yatırımcıların bir yıl içerisinde paya dayalı fonlama yoluyla en fazla 50000 TL yatırım yapabilecekleri şartını getirmiştir. Lakin yatırımcının yıllık net gelirini platforma beyan etmesi durumunda gelirin %10’unu geçmemek kaydıyla yatırımın 200000 TL’ye kadar çıkabileceğini beyan etmiştir.⁵² Kuşkusuz bu sınırlamayı oldukça riskli olan bu fonlama türünde yatırımcıyı korumak amacıyla yapmıştır.

SPK, kitle fonlaması yönteminin geleneksel taraflarına yeni taraflar ekleyerek sistemin daha güvenli bir şekilde işlenmesini temin etmeye çalışmıştır. Nitekim sistemin ana tarafları olan

⁴⁷ İşler, “Kitle Finansmanında Yeni Bir Dönem: Kitle Fonlama - Crowdfunding”, 57; Aslı Vural, *Girişimciler İçin Yeni Nesil Bir Finansman Modeli “Kitle Fonlaması - Crowdfunding”: Dünya Ve Türkiye Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme Ve Model Önerisi* (Ankara: Başkent Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 63-64; Özdemir, *Yeni Finansman Yöntemi Kitle Fonlaması: Paya Dayalı Modelde Kalite Sinyalleri ve Diğer Başarı Faktörleri*, 50; Kuran, “Kitle Fonlamanın Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kullanımı”, 752.

⁴⁸ KFT, md. 4/1-t.

⁴⁹ KFT, md. 4/1 g-ğ.

⁵⁰ KFT, md. 4/1-y.

⁵¹ KFT, md. 4/1-z-bb.

⁵² KFT, md. 15/1.

girişimci, yatırımcı ve platforma ilave olarak “Emanet Yetkilisi”⁵³ ve “Merkezi Kayıt Kuruluşunu” (MKK) da işleyişe dahil etmiştir. Ayrıca platform nezdinde uzmanlardan oluşan bir Yatırım Komitesinin kurulmasını da zorunlu hale getirmiştir.

Girişimin başarılı bir şekilde fonlanması durumunda girişimci kampanya bitimini takip eden doksan gün içerisinde anonim şirket türünde bir şirket kurmak zorundadır. Fon toplayan girişim şirketi limited şirket türünden bir şirket ise yine aynı süre içerisinde anonim şirkete dönüşüm işlemlerini tamamlamak durumundadır.⁵⁴

4.3.1. Paya Dayalı Kitle Fonlamasının Fikhî Mahiyeti

Yukarıda verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere paya dayalı kitle fonlamasında girişimcilerle yatırımcılar arasında nihayetinde anonim şirkete (A.Ş) dönüşen bir ortaklık söz konusu olmaktadır.

SPK'nın çıkardığı tebliğe göre fon talep edenler; girişimci ve girişim şirketi olmak üzere iki farklı kısımdan oluşmaktadır. Buna göre taraflar arasında kurulacak olan A. Ş türü ortaklık; a) Girişimci ile fon sağlayıcılar b) Girişim şirketi ile fon sağlayıcılar arasında olmak üzere iki şekilde olacaktır. Konunun fikhî mahiyeti hakkında sağlıklı bir neticeye varabilmek için her iki ortaklık türünü ayrı ayrı ele almak gerekmektedir.

Girişim şirketi ile yatırımcılar arasındaki ortaklık her iki tarafın da sermaye koyarak kurduğu bir ortaklıktır. Zira girişim şirketi ister anonim isterse anonim şirkete dönüşmesi zorunlu olan limited şirket olsun nihayetinde her iki tür şirketin de kanunda öngörülen bir sermaye varlığı mevcuttur. Yatırımcıların sağladıkları fon karşılığı pay olarak şirkete ortak olmaları, girişim şirketinin mevcut paylarının satımı ile değil, şirketin sermaye artırımını suretiyle çıkaracağı paylar aracılığı ile gerçekleşmektedir.⁵⁵ Dolayısıyla yatırımcılardan gelen fon şirketin var olan sermayesine eklenmekte ve taraflar arasında kurulacak olan anonim şirket tipi ortaklık her iki tarafın sermayesiyle teşekkül eden bir ortaklık olmaktadır.

Anonim şirket, sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan borçlarından dolayı sadece mal varlığı ile sorumlu olan bir sermaye şirkettir.⁵⁶ Bu şirkette her ortak pay sahibidir. Her pay sahibi şirketin elde ettiği net dönem kârından payı oranında kâr alır. Tasfiye halinde de kalan tutara payı oranında katılır. Dolayısıyla kâr ve tasfiye payı şirkete yaptığı ödeme ile doğru orantılıdır.⁵⁷ Bu tip ortaklıkta kişisel emek sermaye olamaz,⁵⁸ yatırımcı girişimciyi azledemez ve şirkete sermaye olarak verdiklerini geri isteyemez.⁵⁹

Fıkıh geleneğimizde her iki tarafın sermaye koyarak kurdukları ortaklık *şirket-i emvâl* olarak isimlendirilir. Şirket-i emvâl (sermaye şirketi), iki veya daha fazla kişinin kâr ve zararda ortak olmaları şartıyla ticaret yapmak için belli bir miktar sermaye koyarak kurdukları ortaklıktır.⁶⁰

⁵³ Emanet yetkilisinin mahiyeti ve fikhî tahlili için bk. Muhammed Çıtak - Abdullah Durmuş, “Paya Dayalı Kitle Fonlamasında Emanet Yetkilisinin Saklama Prosedürü ve Fıkhi Açıdan Değerlendirmesi”, *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* 9/1 (2023), 1-22.

⁵⁴ KFT, md. 17/7-a/1-b/1-2.

⁵⁵ KFT, md. 16/1.

⁵⁶ Türk Ticaret Kanunu (TTK), *Resmî Gazete* 27846 (14 Şubat 2011), Kanun No: 6102, md. 329.

⁵⁷ TTK, md. 507, 508.

⁵⁸ TTK, md. 342/1.

⁵⁹ TTK, md. 480.

⁶⁰ Osman Şekerci, *İslam Şirketler Hukuku* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1981), 172.

Tarafların koydukları sermayenin eşit olma zorunluluğunun olmaması, sermayenin nakit kabilinden olması, kârın aralarında kararlaştırdıkları şekle göre belirlenmesi, oluşacak zarar ve ziyandan tarafların sermayeleri miktarınca sorumlu olmaları inan tipi şirket-i emvâlin (günümüz faizsiz bankacılıkla ilgili eserlerde tercih edilen ismiyle *müşârekenin*)⁶¹ en temel özellikleridir.⁶² Bu özellikler perspektifinden baktığımızda paya dayalı kitle fonlamasında girişimci şirketi ile yatırımcı arasında akdedilen A.Ş tipi ortaklık fikhî açıdan inan tipi bir müşâreke'dir. Zira paya dayalı kitle fonlamasında yatırımcıların nitelikli ve niteliksiz yatırımcı olarak farklı miktarlarda yatırım yapabilmeleri, şirketin sermayesinin nakden ödenmiş olması, girişim şirketi ile yatırımcıların paylarının eşit olma zorunluluğunun olmaması, kurulacak şirketin A.Ş olması nedeniyle pay sahiplerinin hak ve sorumluluklarının payları ile doğru orantılı olması taraflar arasındaki ortaklığın inan tipi bir müşâreke olduğunu göstermektedir.

Girişimci ile yatırımcılar arasında kurulacak olan ortaklığa gelince bu tür ortaklığın fikhî mahiyetini ortaya koyabilmek için girişimcinin koyacağı sermayeyi dikkate alarak bir değerlendirme yapmak daha isabetli olacaktır. Zira taraflar arasında kurulacak ortaklık, her bir ortağın pay sahibi olduğu A.Ş. tipi ortaklık olacağı için girişimcinin kendisinin de pay sahibi olabilmesi için sermaye koyması gerekmektedir. Koyacağı sermaye de nakdi de olabilir aynı de olabilir.

Girişimcinin nakdi sermaye koyarak kurduğu ortaklığın fikhî açıdan müşâreke tipi bir ortaklık olduğu izahattan varestedir. Zira yukarıda zikredilen şartlar çerçevesinde her iki tarafın sermaye koyarak kurduğu ortaklığın tipik bir müşâreke olduğu bedihidir.

Girişimcinin yatırımcılardan topladığı fonlarla hayata geçirmek istediği proje yeni bir teknolojik ürün ya da yeni bir üretim modeli yani yenilikçi bir fikir niteliğinde olabilir. Bu durumda girişimcinin geliştirdiği bu teknolojik ürün veya üretim modeli üzerinde fikri mülkiyet hakkı söz konusu olacaktır. Acaba girişimci bu hakkı aynı sermaye olarak koyabilir mi?

Fikri mülkiyet hakkı, fikri bir emek ve çaba sonucu oluşturulmuş bir ürün üzerindeki hakkı ifade eder. Bu tür haklar da tıpkı diğer haklar gibi alınıp satılabilir, süreli veya süresiz olarak kullanım hakkına, haciz, miras, rehin ile de intikale konu olabilirler.⁶³ Türk Ticaret Kanuna göre nakden değerlendirilebilen ve devrolunabilen fikri mülkiyet hakları ve sanal ortamlar gibi mal varlığı unsurları şirkete aynı sermaye olarak konulabilir.⁶⁴ SPK'nın çıkardığı paya dayalı kitle fonlamasında projeye ilişkin mal varlığı unsurlarının şirketin kuruluşunda aynı sermaye olarak konulabileceği, eğer bu esnada konulmamışsa yatırımcıların zarara uğratılmaması kaydıyla kuruluşu takip eden 30 gün içerisinde fonlanan şirkete devredilmesinin zorunlu olduğu beyan edilmektedir.⁶⁵ Buna göre girişimcinin proje üzerindeki fikri mülkiyet haklarını kurulacak olan ortaklığa aynı sermaye olarak koyması mümkün hatta zikri geçen düzenlemeye göre nihai kerte zorunludur. Dolayısıyla girişimci kurulacak olan ortaklığa doğrudan nakdi sermaye koymasa da proje üzerindeki mülkiyet haklarını maddi olmayan malvarlığı kapsamında aynı sermaye olarak koyup pay sahibi olabilir. Bu

⁶¹ Servet Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005), 94.

⁶² Ahmed Cevdet Paşa, *Sadeleştirilmiş Mecelle*, md. 1338, 1351, 1365, 1367,1369.

⁶³ Özden Güçlü Hukuk (ÖGH), "Fikri Mülkiyet Nedir?" (Erişim 11 Ocak 2024)

⁶⁴ TTK, md. 342.

⁶⁵ KFT, md. 17/1-a3,5.

durumda girişimcilerle yatırımcılar arasında kurulacak olan A.Ş tipi ortaklık, bir tarafın mülkiyet haklarını diğer tarafın yatırımlarını koydukları dolayısıyla her iki tarafın da sermaye koyarak kurdukları bir ortaklık olmaktadır.

Modern hukuk tarafından mal kabul edilip sermaye olarak konulabilen fikri mülkiyet haklarının fikhî açıdan mal addedilerek şirkete sermaye olarak konulup konulamayacağı fukahanın mal kavramına ilişkin yaklaşımında saklıdır. Malum olduğu üzere Cumhur-u ulema “iktisadi değer taşıyan ve itlafı halinde tazmini lazım gelen her şeyi” mal kabul ederler. Dolayısıyla bunlara göre menfaatler ve mala taalluk eden haklar maldır. Hanefîler ise malı, “insan tabiatının meylettığı ve ihtiyaç zamanı için biriktirilebilen şey” olarak tanımlarlar. Bu durumda Hanefîlere göre menfaat ve haklar başlı başına mal değildir.⁶⁶ Menfaat ve hakları mal kabul etmeyen Hanefîler, ilerleyen süreçte iktisadi ve ticari hayatta ortaya çıkan zorluklar karşısında birtakım istisnalar getirmişler, lakin zamanla bunlar da çözüm olmamış neticede Osmanlı'nın 1879 yılında çıkardığı *Ukûd-i Muhâkeme-i Hukukiyye Kanunu*'nun 64. maddesinde “Gerek a'yân gerek menâfi olsun gerek hukuk olsun halk arasında tedâvül edilegelen şeyler ale'l-ıtlâk mal sayılır.” şeklinde bir düzenleme yapılarak menfaatler ve haklar mal kabul edilmiştir. Bu duruma göre diyebiliriz ki girişimcinin projesi üzerindeki fikri mülkiyet hakları fikhî açıdan da gayri maddi nitelikte bir maldır ve şirkete sermaye olarak konulabilir. Dolayısıyla şirket kurma aşamasında girişimcinin projesi üzerindeki fikri mülkiyet haklarının rayiç değeri ortaklarca belirlenir ve girişimci bu miktarda pay alarak şirkete ortak olur. Böylelikle taraflar arasında kurulan ortaklık her iki tarafın da sermaye koyarak kurdukları bir ortaklık olmuş olur. Buna göre doğrudan nakdi sermaye koymasa da proje üzerindeki fikri mülkiyet haklarını aynı sermaye olarak koyan girişimci ile girişime fon sağlayan yatırımcılar arasında kurulan A.Ş. tipi ortaklık fikhî açıdan bir *müşâreke* ortaklığıdır. Tarafların sermayede, kârda ve zararda eşit olmamaları nedeniyle de bu müşâreke inan tipi bir müşârekedir.

Netice itibariyle paya dayalı kitle fonlamasında girişimci/girişim şirketi ile yatırımcılar arasındaki ortaklık müşâreke tipi bir ortaklık olup fikhî açıdan herhangi bir sorun taşımamaktadır. Tabii ki bu neticede şirketin faaliyetlerinin gayri meşru nitelikte olmaması temel koşuldur.

4.4. Borca Dayalı Kitle Fonlaması

Borca dayalı kitle fonlaması, bir girişimci veya girişim şirketinin projesini platformlar aracılığıyla halktan borç almak suretiyle finanse ettiği bir fonlama türüdür. Esasen bir iş veya ihtiyaç için borç alıp vermek kadim bir uygulamadır. Borca dayalı kitle fonlamasını bu uygulamadan farklı kılan borçlanmanın belli bir prosedür çerçevesinde kitle fonlaması platformları üzerinden yapılmış olmasıdır.

Borca dayalı kitle fonlamasının dünya örneklerinde borcun faizli veya faizsiz olarak geri ödenmesi şeklinde iki farklı uygulama söz konusudur. Bu modelde aslolan önceden belirlenen bir vadede borcun faizi ile birlikte geri ödenmesidir. Lakin fakirlikle mücadele gibi sosyal faydası olan bir fikir veya girişimin desteklenmesi durumunda yatırımcıların faiz haklarından feragat etmeleri

⁶⁶ Mal kavramı ve fukahanın mal kavramına yaklaşımı hakkında geniş bilgi için bk. Emrullah Dumlu, *Ticaret Mallarının Zekâtı* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012), 71-80.

suretiyle borcun faizsiz olarak geri ödenmesi de söz konusu olabilmektedir.⁶⁷ Bu uygulama borç verilen kişinin geçimini sağlayacak bir iş edinmesine katkı yapmak amacıyla geri ödemenin faizsiz ve işletmenin kâr etmesine bağlı olarak borç verilmesi şeklinde de olabilmektedir.⁶⁸

Borç temelli kitle fonlaması tıpkı paya dayalı kitle fonlaması gibi ülkemizde yasal alt yapısı olan bir fonlama modelidir. 27 Ekim 2021 tarihli resmî gazetede yer alan 31641 sayılı tebliğinde SPK, bu fonlama modelinin şeklini ve işleyişini ortaya koymuş, ülkemize özgü yeni birtakım hükümler belirleyerek yasal zeminini oluşturmuştur.

SPK, yapmış olduğu düzenlemede ödenecek borcun vadesini 5 yıla sınırlamış, Devlet İç Borçlanma Senetlerini baz alarak ödenecek faiz için üst bir limit belirlemiştir.⁶⁹ SPK, bu fonlama modeline özgü yeni bir borçlanma aracı ihdas ederek borçlanmanın sadece bu araçla yapılabileceğini belirtmiştir.⁷⁰ Paya dayalı fonlamada olduğu gibi bu fonlama türünde de girişim şirketlerinin teknoloji ve üretim faaliyetinde bulunmaları amacıyla fon toplayabileceklerini beyan etmiştir.⁷¹ Ayrıca bu fonlama türünde de girişimcinin kampanya süresinin sona ermesini takip eden 90 gün içinde bir anonim şirket kurmasını, girişim şirketinin limited şirket olması durumunda da aynı süre içerisinde anonim şirkete dönüşme işlemlerinin tamamlanmasını şart koşturmuştur.⁷²

SPK, bilgi formunda belirtilmesi ve yatırımcıların rızasının alınması şartıyla borcun nakit yerine fonlanan şirketten pay verilmesi suretiyle de ödenebilmesi seçeneğini getirmiştir.⁷³ Böylelikle SPK, paya dayalı kitle fonlama ile borca dayalı fonlama arasında karma bir model ortaya çıkarmıştır.

4.4.1. Borca Dayalı Kitle Fonlamasının Fıkhî Mahiyeti

Bir önceki başlık altında verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere borca dayalı kitle fonlamasında borcun faizsiz, faizli ve kurulacak olan şirketten pay verilmesi suretiyle ödenmesi şeklinde üç farklı uygulama mevcuttur.

Fıkıh geleneğimizde misli bir malın emsali iade edilmek üzere bir başkasına borç olarak verilmesi karz (tüketim öduncü) olarak ifade edilir. Fıkhî bir terim olarak karz, bir kişinin yararlanıldığında tüketilen belirli bir misli malı emsali iade edilmek üzere bir başkasına vermesidir.⁷⁴ Günümüzde standart olarak üretilen tüm mallar misli maldır. Lakin misli malın en tipik örneği paradır. Dolayısıyla geri ödenmek üzere paranın bir başkasına borç olarak verilmesi tipik bir karz işlemidir.

Borca dayalı kitle fonlamasında girişimcinin fon sağlayıcıdan alıp faizsiz olarak geri ödediği borçlanma işlemi fıkhî açıdan bir karz işlemidir. Bu işlemde alınan borcun herhangi bir fazlalık olmadan aynen iadesi söz konusu olduğu için herhangi bir sıkıntı söz konusu değildir.

⁶⁷ Atsan - Erdoğan, "Girişimciler İçin Alternatif Bir Finansman Yöntemi: Kitleli Fonlama (Crowdfunding)", 303; Kuran, "Kitle Fonlamanın Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kullanımı", 751.

⁶⁸ Karaaslan - Altuntaş, "Sosyal Pazarlamanın Yeni Aracı: Kitle Fonlaması", 491.

⁶⁹ KFT, md. 19/5.

⁷⁰ KFT, md. 4/1-n.

⁷¹ KFT, md. 23/1-a.

⁷² KFT, md. 20/a1,2.

⁷³ KFT, md. 19/13.

⁷⁴ Muhammed Kadri Paşa, *Mürşidü'l-ḥayrân ilâ ma'rifeti aḥvâli'l-insân* (Mısır: Bulak, 1891), md. 686.

Borcun faiziyle ödenmesi uygulaması ise ribâlî bir borç işlemidir. En genel ifadeyle ribâ, akitte şart koşulan fazlalıktır.⁷⁵ Bu işlemde borç önceden belirlenen bir vadede, belirli bir fazlalıkla geri ödenmektedir. Faiz içermesi nedeniyle bu tarz bir borçlanma işlemi dinen/fıkhen caiz değildir.

Borca dayalı kitle fonlamasında üçüncü uygulama borcun kurulacak olan şirketin payı ile ödenmesi işlemidir. Fıkıh geleneğimizde borcun başka bir şey ile ödenmesi işlemi istibdâl (ifa yerine edâ/edim) terimiyle ifade edilir. Borçlar hukukuna özgü fikhî bir terim olarak istibdâl, borçlu ve alacaklının anlaşmasına bağlı olarak borcun nakit yerine onun yerini tutacak başka bir şey ile ödenmesidir.⁷⁶ Araya faizin girmemesi şartıyla istibdâl, fıkhen caiz bir işlemdir.

Bu fonlama türünde borcun şirketten pay verme şeklinde ödenmesi aldatma, aldanma ve faizin söz konusu olmaması şartıyla caizdir. İstibdâlin borcu sona erdiren sebeplerden biri olması nedeniyle girişimcinin borcunu şirketin payı ile tediye etmesi yatırımcıyla arasındaki borç ilişkisini sona erdirir. Lakin bu tediye ile yatırımcı şirketten pay elde etmiş olacağı için girişimci ile aralarında paya dayalı bir ortaklık ilişkisi kurulmuş olur. Bu duruma göre borcunu şirket payı ile ödeyen girişimcinin yatırımcı ile arasındaki ilişki başlangıç itibariyle karz sonuç itibariyle ortaklık ilişkisidir.

Sonuç

Geleneksel finansman yöntemlerine alternatif bir finansman yöntemi olarak ortaya çıkan kitle fonlamasının bağışa, ödüle, paya ve borca dayalı fonlama olmak üzere dört farklı modeli vardır. Bu modellere ilişkin elde ettiğimiz bulgular üzerinde yapmış olduğumuz incelemeler neticesinde ulaştığımız -tartışmaya açık- sonuçlar ana hatlarıyla şu şekildedir:

Yatırımcıların girişimcinin projesini karşılıksız olarak finanse ettiği bağışa dayalı kitle fonlamasında cari olan işlem fikhî açıdan tipik bir hibe işlemidir.

Ödüle dayalı kitle fonlamasında tebrik veya teşekkür kartı göndermek gibi maddi olmayan ödüllerin söz konusu olduğu fonlama uygulaması da bir hibe işlemidir. Şapka, kupa, tişört, anahtarlık gibi düşük de olsa maddi değeri bulunan ödül uygulaması ivaz şartlı hibedir. Daha sonra üretilecek ürünün fon sağlayıcıya önceden sipariş hakkının verildiği ön alım/ön satım uygulaması ise nev'i şahsına münhasır bir karma sözleşme niteliğindedir.

Paya dayalı kitle fonlamasında girişimci ve girişim şirketinin yatırımcılardan gelen fonlarla kurduğu A. Ş. türü ortaklık inan tipi bir müşârekedir. Borca dayalı kitle fonlamasında girişimcinin yatırımcılardan alıp faizsiz olarak geri ödediği borçlanma uygulaması fikhî açıdan bir karz işlemidir. Borcun önceden belirlenen faiziyle birlikte ödendiği uygulama ise ribâlî bir borç işlemidir. Alınan borcun kurulacak olan şirketin payı ile ödenmesi işlemi fikhî açıdan bir istibdâl yani borcun nakit yerine onun yerini tutan bir başka şeyle ödenmesi işlemidir. İstibdâl borcu sona erdiren sebeplerden biridir. Bu nedenle istibdâlde birlikte taraflar arasındaki borç ilişkisi sona erer. Lakin şirketten alınan pay nedeniyle taraflar arasında paya dayalı bir ortaklık ilişkisi kurulmuş olur. Dolayısıyla borcun şirket payı ile ödenme uygulaması başlangıç itibariyle karz sonuç itibariyle bir ortaklıktır.

Yürüttükleri faaliyetin meşru olması şartıyla, borcun faiziyle geri ödenmesi şeklindeki borca dayalı uygulama hariç diğerlerinde fikhî açıdan herhangi bir mahzur söz konusu değildir.

⁷⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*, 2/35.

⁷⁶ İstibdâlin, (ifa yerine edânın) fıkihtaki yeri ve bu ödeme türünün hukuki mahiyetine ilişkin çağdaş hukukçuların değerlendirmeleri için bk. Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1991), 2/549.

Kaynakça

- Açıkgöz, Betül vd. “Muhasebe Bakış Açısından Bağış (Yardım) ve Ödüle Dayalı Kitlesele Fonlama”. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* 86 (Nisan, 2020), 57-78.
- Ahmed Cevdet Paşa. *Sadeleştirilmiş Mecelle*. sad. İbrahim Ural - Salih Özcan. İstanbul: Fey Vakfı, 1995.
- Akbaş, Serengül Yüksel. *Girişimciler Ve Yatırımcıları Buluşturan Alternatif Finansman Yöntemi: Kitlesele Fonlama*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Aktan, Hamza. *İslam Borçlar Hukukunda Selem ve İstisna’ Akitleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1976.
- Aktan, Hamza. “İstisnâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/393-396. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Atsan, Nuray - Erdoğan, Eda Oruç. “Girişimciler İçin Alternatif Bir Finansman Yöntemi: Kitlesele Fonlama (Crowdfunding)”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 10/1 (Nisan, 2015), 297-320.
- Aybakan, Bilal. “Selem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/402-405. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Ayhan, Fatih - Ertemsir, Esin. “Girişimciler İçin Yeni Bir Finansman Yöntemi Olarak Kitlesele Fonlama”. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/2 (2019), 221-237.
- Bardakoğlu, Ali. “Hibe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/421-426. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Bayındır, Servet. *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.
- Can, Reyhan - Başaran, Nizamettin. “Yeni Bir Finansman Modeli: Kitle Fonlaması”. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Osmaniye Korkut Ata University İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 4/2 (Aralık, 2020), 55-66.
- Canbaz, Muhammet Fatih - Çonkar, Mehmet Kemalettin. “Girişimcilere Faizle Borçlanmaya Alternatif İslamî Bir Yöntem: Kitle Fonlaması”. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 10/18 (Ocak 2018), 37-55.
- Çıtak, Muhammed. *Fıkhi Açından Paya Dayalı Kitle Fonlaması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Çıtak, Muhammed - Durmuş, Abdullah. “Paya Dayalı Kitle Fonlamasında Emanet Yetkilisinin Saklama Prosedürü ve Fıkhi Açından Değerlendirmesi”. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* 9/1 (2023), 1-22.
- Çubukçu, Ceren. “Kitlesele Fonlama: Türkiye’deki Kitlesele Fonlama Platformları Üzerinden Bir Değerlendirme”. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi* 6/2 (Aralık, 2017), 155-172.
- Dumlu, Emrullah. *Ticaret Mallarının Zekâtı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012.
- Fink, Andrew C. “Protecting The Crowd And Raising Capital Through The Jobs Act” (April 2012). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2046051>
- Hâkim eş-Şehîd, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Mervezî. *el-Kâfi (Serahsî'nin el-Mebsût adlı eserinin içinde)*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- Hattâb, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed er-Ruaynî. *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtasarı Halîl*. b.y. Daru'l-Fikir, 1992.
- Hemer, Joachim. “A snapshot on crowdfunding”. *Fraunhofer Institute for Systems and Innovation Research (ISI)* No. R2/2011 (2011).
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. 14 Cilt. Beyrut: Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1998.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed. *el-Muğnî*. thk. Muhammed Şerefuddîn Hattâb-Seyyid Muhammed Seyyid. 16 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1996.
- İşler, Serhat Tahsin. “Kitle Finansmanında Yeni Bir Dönem: Kitle Fonlama - Crowdfunding”. *TSPB Gösterge Dergisi* (Sonbahar 2014), 51-65
- Kadri Paşa, Muhammed. *Mürşidü'l-hayrân ilâ ma'rifeti ahvâli'l-insân*. Mısır: Bulak, 1891.
- Karaaslan, Mustafa Halid - Altuntaş, Başar. “Sosyal Pazarlamanın Yeni Aracı: Kitle Fonlaması”. *20. Ulusal Pazarlama Kongresi Bildiri Kitabı*, 2/487-497, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2015.

- Karabulut, Ömer. *Possibility Of Crowdfunding Applications Through Participation Banking*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İslam Ekonomisi Ve Finans Enstitüsü İslam Ekonomisi Ve Finans Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Nesil Yayınları, 1991.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'î'u's-şanâ'î fi tertîbi's-şerâ'î*. 10 Cilt. Beyrut : Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Kudûrî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed. *Muhtasarü'l-Kudûrî*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Kuran, İhsan. "Kitle Fonlamanın Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kullanımı". *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi* 58(1) (2023), 748-764.
doi: 10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.23.03.2006
- Merğînânî, Ebu'l-Hasan Burhanüddin Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl. *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedî*. 4 Cilt. İstanbul: Eda Neşriyat, 1991.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr*. thk. Halit Abdurrahman el-'Akk. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2002.
- Meydânî, Abdülganî. *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*. 4 Cilt. İstanbul: Dersaadet, ts.
- Mollick, Ethan - Kuppuswamy, Venkat. "After the Campaign: Outcomes of Crowdfunding". *UNC Kenan-Flagler Research Paper No: 2376997* (January 2014). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2376997>
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfizüddîn Abdullah b. Ahmed. *Kenzü'd-dekâ'ik*. 2 Cilt. Beyrut: İdâretü'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, 2004.
- Onur, Mediha Nur - Değirmenci, Öznur. *Crowdfunding - Kitle Fonlaması*. T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Çalışma Raporları, 2015.
<https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2018/11/Crowdfunding-%E2%80%93-Kitle-FonlamasıC4%B1.pdf>
- Ordanini, A., Meceli, L., Pizzeti, M. ve Parasuraman, A., "Crowd-funding: Transforming Customers Into Investors Through Innovative Service Platforms", *Journal of Service Management* 22 (4) (August, 2011), <https://doi.org/10.1108/09564231111155079>
- Özdemir, Ceyda. *Yeni Finansman Yöntemi Kitle Fonlaması: Paya Dayalı Modelde Kalite Sinyalleri ve Diğer Başarı Faktörleri*. Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- ÖGH, Özden Güçlü Hukuk. "Fikri Mülkiyet Nedir?" Erişim 11.01.2024.
<https://www.ozdenguclulegal.com/fikri-mulkiyet-nedir/>
- Parlıyan, Naime. *Kitle Fonlaması ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Sağır, Alihan. *Kitle Fonlaması Sisteminde Platform Sözleşmesi Ve Hukuki Sonuçları*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Sakızlı, Emre. *Alternatif Bir Finansman Yöntemi: Kitleli Fonlama*. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2018.
- Senhûrî, Abdürrezzâk Ahmed. *Meşâdirü'l-hağ fi'l-fıkhî'l-İslâmî*. 6 Cilt. Beyrut: Menşûrâtü'l-Halebi'l-Hukukiyye, 1998.
- Serahsî, Şemsü'l-Eimme Ebubekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. thk. Ebû Abdullah Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- Şekerci, Osman. *İslam Şirketler Hukuku*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1981.
- Şener, Abdülkadir. *İslam Hukukunda Hibe*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1984.
- Şirbînî, Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 4 Cilt. Kum/İran: Dâru'z-Zehâir, 1958.
- Vergili, Gizem. "Kitle Fonlama: Dünü Bugünü ve Yarını". *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/2 (2022). <https://doi.org/10.56574/nohusosbil.1190130>

- Vural, Aslı. *Girişimciler İçin Yeni Nesil Bir Finansman Modeli “Kitle Fonlaması - Crowdfunding”*: Dünya Ve Türkiye Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme Ve Model Önerisi. Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Zengin, Sinemis vd. “Kitle Fonlaması Sisteminin Türkiye’ye Faydaları”. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2017), 22-32.
- KFT, Kitle Fonlaması Tebliği. *Resmî Gazete* 31641 (27 Ekim 2021). Erişim 13 Kasım 2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211027-3.htm>
- TTK, Türk Ticaret Kanunu. (Kanun No. 6102). *Resmî Gazete* 27846 (14 Şubat 2011). Erişim 20 Kasım 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6102&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- YTK, Yardım Toplama Kanunu, (Kanun No. 2860). *Resmî Gazete* 18088 (23 Haziran 1983). Erişim 25 Kasım 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2860&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>